

CONSIDERAȚII ASUPRA UNOR FRAGMENTE DE CHIRPICI CU AMPRENTE DE FRUNZE PROVENITE DIN SITUL PREISTORIC DE LA LIMBA-ȘESU ORȚII (CAMPANIA 2016)

Beatrice CIUȚĂ*

Subiectul studiului de față îl constituie determinarea unor fragmente de chirpici, prelevate din cadrul unei locuințe neolitice, ce păstrează amprente de frunze de arbori. Fragmentele au fost recuperate în urma săpăturilor arheologice de salvare efectuate în cursul anului 2016 în situl de la Limba, punctul *Șesu OrȚii*¹.

Descoperirile de amprente determinabile de frunze sunt rare în săpăturile arheologice, acestea păstrându-se numai în situații speciale, respectiv în cazurile de incendiere a locuințelor, așa cum presupunem că a fost și în situația de față.

Nu este prima dată când complexul de situri preistorice de la Limba a oferit o serie de elemente materiale constând din resturi și amprente de vegetale în diferite contexte, pe marginea cărora au putut fi avansate propuneri de identificări ale unor specii de plante contemporane cu comunitățile neolitice ce au habitat pe prima terasă a Mureșului, în intervalul cronologic al culturii Vinča².

În cadrul UC 26 cpx 18, realizată în punctul *Șesu OrȚii*, au fost descoperite într-o locuință vinčiană de suprafață de mari dimensiuni, 12 fragmente de chirpici ars, prezentând amprente de frunze de arbori, alături de urmele lăsate de pari de lemn, de diferite grosimi. În ansamblul ei, locuința a fost dezvelită pe o suprafață de 25 m², stratul de fragmente din chirpici ars având o grosime de 20-30 cm³. Semnificative sunt resturile de

* Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia; e-mail: beatrice.ciuta@uab.ro.

¹ În cadrul săpăturilor de salvare de pe situl 6 al lotului 1 al viitoarei autostrăzi Sebeș-Turda; pentru o descriere detaliată, vezi Ciută *et alii* 2016.

² Daisa, Ciută 2001, p. 25-27; Daisa, Ciută 2002, p. 52-53.

³ În articolul de față, nu o să insistăm asupra contextului arheologic, el va face obiectul unui studiu mai amplu în viitor, când vom aborda și publica toate fragmentele de chirpici cu amprente vegetale descoperite în campania din anul 2016. Datorită faptului că s-a săpat o suprafață foarte mare, am reușit recuperarea unui volum impresionant de fragmente cu amprente vegetale din cadrul locuințelor neolitice de suprafață, iar prelucrarea lor necesită un efort considerabil și un timp îndelungat; în final va rezulta o imagine clară și complexă a

pereți, realizați din lut, care păstrează foarte clar amprentele tehnicii de construcție. Pe părțile exterioare, și mai ales interioare, ale acestor fragmente se pot observa urme de pari și nuiele, materiale folosite ca armătură pentru consolidarea pereților (**fig. 1**). Analizarea acestora ne-a oferit posibilitatea de a identifica specia de arbori folosită de comunitatea vinčiană la construirea locuințelor.

Determinarea amprentelor vegetale vizibile pe fragmentele de chirpici descoperite poate fi considerată o contribuție la reconstituirea paleoecologică a zonei. Chirpiciul a fost materia primă principală utilizată la construcția locuințelor pe toată durata preistoriei și a fost folosit chiar și în epocile următoare.

Argila era amestecată cu paie de cereale pentru a-i conferi un grad superior de plasticitate, pentru uscarea uniformă, dar și pentru o mai mare rezistență în timp⁴. Cât privește lemnul, acesta trebuia să aibă o serie de calități, esențiale, și anume să fie ușor de prelucrat, dar și rezistent în timp.

Tehnica de construcție cu chirpici aplicat pe un perete de nuiele împletite a fost folosită cu precădere, înainte de utilizarea pe scara largă a cărămizilor la construirea locuințelor. Această tehnică de construcție constă în crearea unui panou din pari împlețiți cu nuiele, peste care se adaugă un material argilos ce conținea lut, apă și degresant. Ca degresant se foloseau, de obicei, materiale vegetale, cum ar fi resturi de cereale sau, în cazul nostru, frunze uscate. Remarcăm faptul că frunzele de pe crengi, precum și cele de pe pari, au fost lăsate intenționat, pentru a asigura o mai bună aderență a chirpiciului pe elementele de structură sau de armare a pereților⁵. Tehnica de realizare, respectiv de finisare cu mâna, a fost cea mai comună metodă. Multe din ele prezintă amprente foarte clare ale degetelor persoanei/persoanelor care au realizat structura.

Arheologia, în colaborare cu paleoecologia, pot oferi oportunitatea de a analiza modul în care omenirea s-a adaptat mediului înconjurător, de-a lungul timpului, și cum a exploatat resursele naturale în avantajul ei, cu toate consecințele acțiunilor sale.

Astfel ne permite înțelegerea modului în care schimbările climatice au fost influențate de factorul antropogen în trecut și care au luat amploare în prezent, când se poate vorbi de consecințe grave, cum ar fi încălzirea globală și efectele negative ale acesteia⁶. Prin urmare, rezultatele cercetărilor arheologice, precum și cele ale paleoecologiei din diferitele areale ale lumii

modului în care comunitatea din acest areal a utilizat arborii la construirea locuințelor de suprafață.

⁴ Monah 1992, p. 186.

⁵ Monah 1985, p. 314.

⁶ Sherard 2009, p. 29.

sunt importante pentru a putea identifica modificările climatice produse pe termen lung, ca urmare a influenței antropogene. Din păcate, astfel de date sunt greu de recuperat, mai ales pentru zona temperată unde sursele standard de informare, cum ar fi analizele de polen, lipsesc pentru cea mai mare parte a arealelor vizate⁷.

Rezultatele cercetărilor arheobotanice, chiar dacă sunt relative, oferă informații importante asupra vegetației, una din componentele importante ale mediului înconjurător, ce reacționează ca un adevărat „barometru” la schimbările climatice⁸, motiv pentru care cunoașterea evoluției acesteia este deosebit de importantă pentru determinarea paleoclimei⁹.

Rezultatele obținute din analiza amprentelor păstrate pe fragmentele de chirpici, descoperite în săpăturile arheologice, sunt foarte importante și pentru reconstituirea paleoecologică a zonei avute în vedere.

Gradul de alterare a peisajului ca urmare a acțiunii factorului uman este foarte puțin abordat de studiile de specialitate și cunoscut în zilele noastre. Cu alte cuvinte, pentru țara noastră nu există studii referitoare la impactul resimțit, pe perioade mai scurte sau mai lungi de timp, de mediul înconjurător din cauza tăierilor masive de arbori, utilizați la construirea de locuințe, în cadrul așezărilor umane în trecut, și a modului în care acestea au influențat, ulterior, evoluția arealului respectiv¹⁰.

În acest context, merită menționată și importanța analizei amprentelor de pari păstrate pe chirpici, deoarece în multe cazuri se poate stabili anotimpul în care s-a construit locuința. Dacă lemnul era ajuns la maturitate, este foarte posibil ca locuințele să fi fost construite înainte de sosirea iernii, respectiv toamna¹¹.

Prin caracteristicile pe care le păstrează (vorbind aici de morfologie, configurație, structură), amprente de frunze pot uneori, chiar și în lipsa unor părți importante (extremitățile limbului, baza frunzei, etc.), în condițiile păstrării nervurii principale și a unei părți a celor secundare, să ducă la identificarea speciei de arbore căreia i-a aparținut frunza ce a ajuns în contact cu masa de argilă¹².

Cele douăsprezece fragmente de chirpici supuse atenției noastre sunt de dimensiuni diferite, iar pe suprafața lor s-au păstrat, complet sau parțial, amprente de frunze sau chiar ale unor crengi, utilizate la construirea pereților sau a platformelor locuințelor. Ampretele pe care le-au lăsat sunt

⁷ *Ibidem*, p. 30.

⁸ Tomescu 1998-2000, p. 249.

⁹ Monah 1992, p. 185.

¹⁰ Sherard 2009, p. 32.

¹¹ Monah 1985, p. 311-319.

¹² Daisa, Ciută 2001, p. 26; Daisa, Ciută 2002, p. 52.

destul de bine păstrate (arderea chirpiciului neafectându-le forma), iar analiza lor cu ajutorul tehnicilor de fotografie RTI și 3D¹³ (**fig. 2**) ne-a permis identificarea speciei cărora aceste resturi aparțin. Interesant este modul de adăugare a argilei pe unele fragmente, deoarece acestea au două straturi diferite de lutuală. Cea în care s-a impregnat amprenta frunzei este o argilă de culoare roșu-închis (după ardere), iar cealaltă este o nuanță mai deschisă, oarecum asemănătoare bentonitei¹⁴. Această situație ne poate duce cu gândul la o intenție de finisare a părții active (**fig. 3**)!

În urma analizelor, s-a constatat că amprentele de frunze determinabile de pe fragmentele de chirpici ars (**fig. 4**) aparțin, cel mai probabil, arborelui din specia *Ulmus minor* (ulm de câmpie)¹⁵. Rezultatele obținute s-au bazat pe tehnica analizei morfologico-comparative, având la bază trăsăturile externe ale amprentei de frunză. Frunza arborelui, pe baza căreia am analizat caracteristicile de identificare, este eliptică către obovată, asimetrică la bază, cu pețiol scurt (**fig. 5**).

În România, ulmul de câmpie apare din silvostepă până în zona forestieră, fiind frecvent în pădurile de câmpie și dealuri joase. Este o specie de amestec, fiind în cvasitotalitatea cazurilor diseminat în pădurile de luncă și șleauri. Ulmul de câmp este o specie eurifită cu mari valențe de adaptare la umiditatea solului. În lunci, pe soluri bogate și profunde, umede și afânate, are creșteri mari¹⁶.

Caracteristici importante ale ulmului de câmpie sunt durabilitatea, precum și rezistența sa la factorii externi agresivi. Poate că această trăsătură a făcut ca arborele să fie utilizat la construirea locuințelor până în secolul trecut. Ca specie de amestec în pădurile de șleau și luncă și prin lemnul valoros, ulmul rămâne o specie importantă a pădurilor noastre¹⁷.

Numărul mare de fragmente de chirpici cu amprente de frunze și de pari, descoperite în situl de la Limba în ultimii ani, ne relevă faptul că arealul acestuia era destul de împădurit în perioada preistorică.

La ora actuală, diversitatea reliefului ca și a structurii geologice se reflectă în mod direct în componenta florei. Vegetația din bazinul mijlociu al Mureșului corespunde, în cea mai mare parte, gorunetelor, fâgetelor și fâgeto-cărpinetelor¹⁸.

¹³ Mulțumesc și pe această cale colegului Călin Șuteu pentru sprijinul oferit în realizarea fotografiilor și planșelor incluse în prezentul studiu.

¹⁴ Merită menționat că există resurse de bentonită în zonele din acest areal geografic (Șeușa, Limba ș.a.).

¹⁵ Stănescu 1996, p. 147.

¹⁶ *Ibidem*, p. 148.

¹⁷ *Ibidem*, p. 149.

¹⁸ Roșu 1973, p. 134.

În urma rezultatelor obținute (cele actuale la care se adaugă și cele analizate și publicate în anii trecuți)¹⁹ putem lansa ipoteza că arborii utilizați la construirea locuințelor de către comunitățile vinčiene de la Limba trebuiau să îndeplinească o condiție esențială: să fie ușor de prelucrat și fasonat pentru obținerea de pari, respectiv nuiele utilizate pe post de armătură la construirea pereților, dar mai ales să reziste în timp.

Remarks on Several Burnt Clay Fragments with Leaf Imprints Recovered from a Neolithic Surface House at Limba-Șesu Orzii (2016 Campaign)

(Abstract)

The present paper discusses the discovery of tree leaf imprints on burnt clay fragments belonging to a surface house from the Neolithic site (Vinča culture) of Limba-Șesu Orzii (Ciugud village, Alba county).

Following a presentation of theoretical aspects on archaeobotanical methodology, the author describes the context of discovery and the recovered pieces (twelve burnt clay fragments with leaf imprints are examined). Based on morphological comparisons, the imprints are identified as belonging to the elm tree (*Ulmus minor* fam. *Ulmaceae*), a weak essence, typical for the Mureș River meadows and characteristic of the wet, warm climate with high precipitation which is believed to have prevailed in this area in middle Neolithic times.

It is hoped that archaeobotanical analysis represents an important contribution to the reconstruction of the Neolithic environment of the Middle Mureș Valley, especially with regards to the tree species used for building constructions within the Limba settlement.

Explanation of Figures

Fig. 1-4. Fragments of burnt clay with vegetal imprints, used to identify the tree species.

Fig. 5. Plate with elm leaf and branches.

Abrevieri bibliografice

Daisa, Ciută 2001	- Beatrice Daisa, Marius-Mihai Ciută, <i>Locuința neolitică din situl de la Limba-Vărăria</i> , în <i>Sargetia</i> , XIX, 2001, p. 25-37.
Daisa, Ciută 2002	- Beatrice Daisa, Marius-Mihai Ciută, <i>Contribuții la reconstituirea paleomediului comunităților Vinča din Bazinul mijlociu al Mureșului</i> , în <i>Sargetia</i> , XXX, 2002, p. 52-59.
Ciută <i>et alii</i> 2016	- Marius Ciută, Radu Totoianu, Călin Șuteu, Ionuț Codrea, Beatrice Ciută, Bogdan Bobîna, Alexandru Bărbat, <i>Considerații preliminare privind cercetările preventive din situl nr. 6 aparținând</i>

¹⁹ Daisa, Ciută 2001, p. 25-37; Daisa, Ciută 2002, p. 52-59.

Beatrice Ciută

lotului 1 al viitoarei autostrăzi Sebeș-Turda (jud Alba), în Terra Sebus, 8, 2016, p. 9-22.

Monah 1985

- Felicia Monah, *Amprente de frunze descoperite în stațiunea arheologică Poduri-Dealul Gbindaru, jud. Bacău, în MemAntiq, IX-XI, 1985, p. 685-691.*

Monah 1992

- Felicia Monah, *Amprente de plante descoperite în așezări eneolitice din Moldova, în ArbMold, XV, 1992, p. 185-189.*

Roșu 1973

- Alexandru Roșu, *Geografia fizică a României*, București, 1973.

Sherard 2009

- Jeffrey L. Sherard, *Analysis of Daub from Mound V, Moundville: Its Role as an Architectural Indicator*, în *BAMNH*, 27, 2009, p. 29-42.

Stănescu 1996

- V. Stănescu, *Dendrologia*, Brașov, 1996.

Tomescu 1998-2000

- Mihai Tomescu, *Holocenul - date cronologice și climatice*, în *C.Arb*, XI/I, 1998-2000, p. 235-270.

Cuvinte-cheie: determinări arheobotanice, amprente vegetale, chirpici, neolitic, locuință de suprafață.

Keywords: archaeobotanical determination, burnt adobe imprints, clay, Neolithic era, surface house.

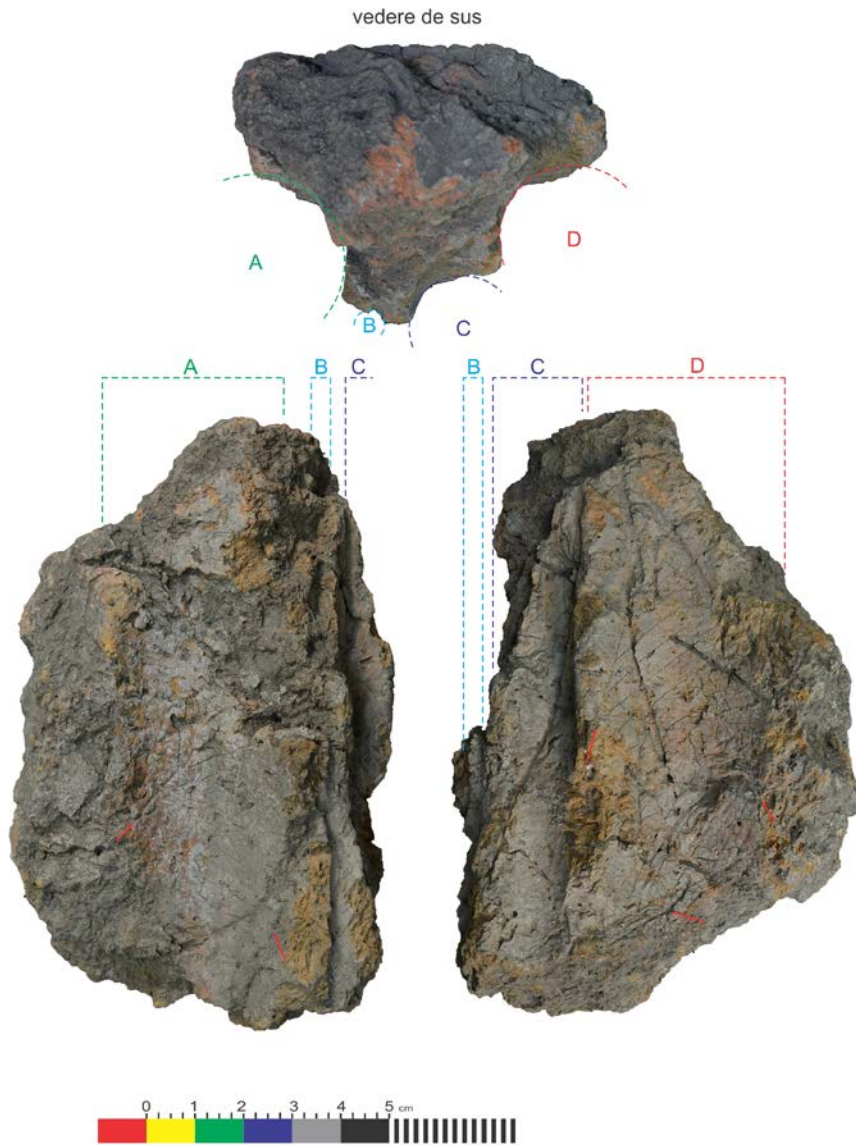

Fig. 1. Fragment de chirpici din zona unor stâlpi de susținere. Pot fi identificate 4 elemente structurale (A, B, C, D), precum și multe amprente de frunze (săgețile roșii) și crenguțe (săgețile verzi)

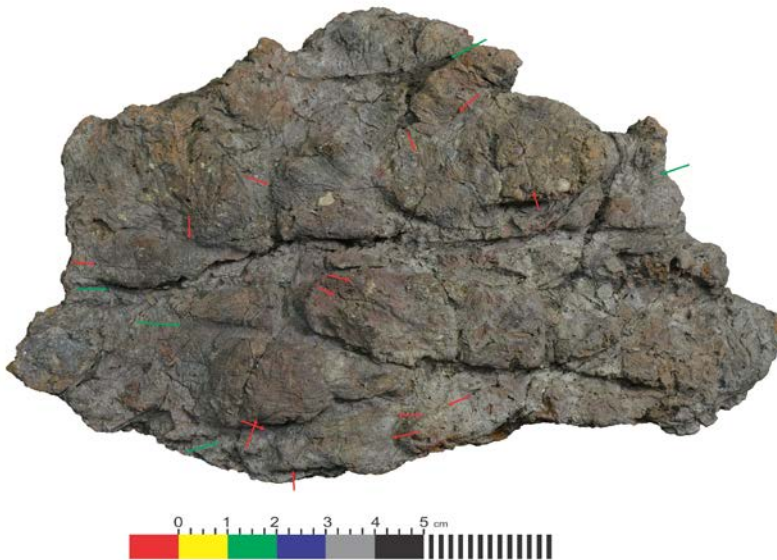
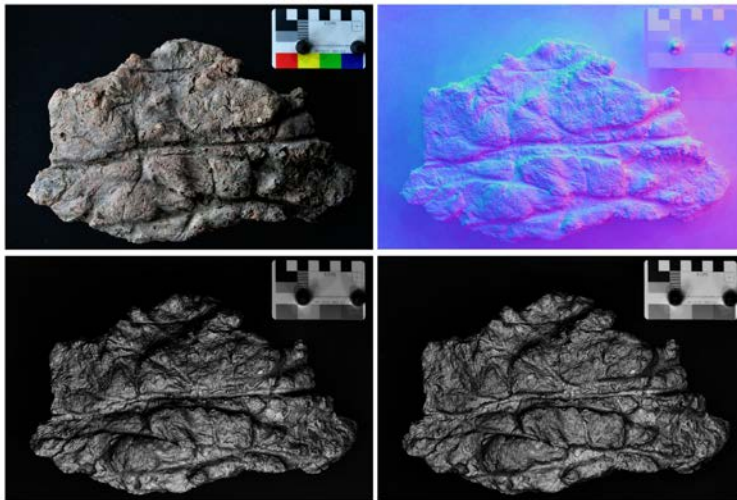

Fig. 2. Documentarea fotografică complexă a unui fragment de chirpici de podea: documentare H-RTI (cu filtrele *Default Enhancement*, *Normals Visualization*, *Specular Enhancement*); același fragment, cu indicarea amprentelor vegetale de frunze și crenguțe

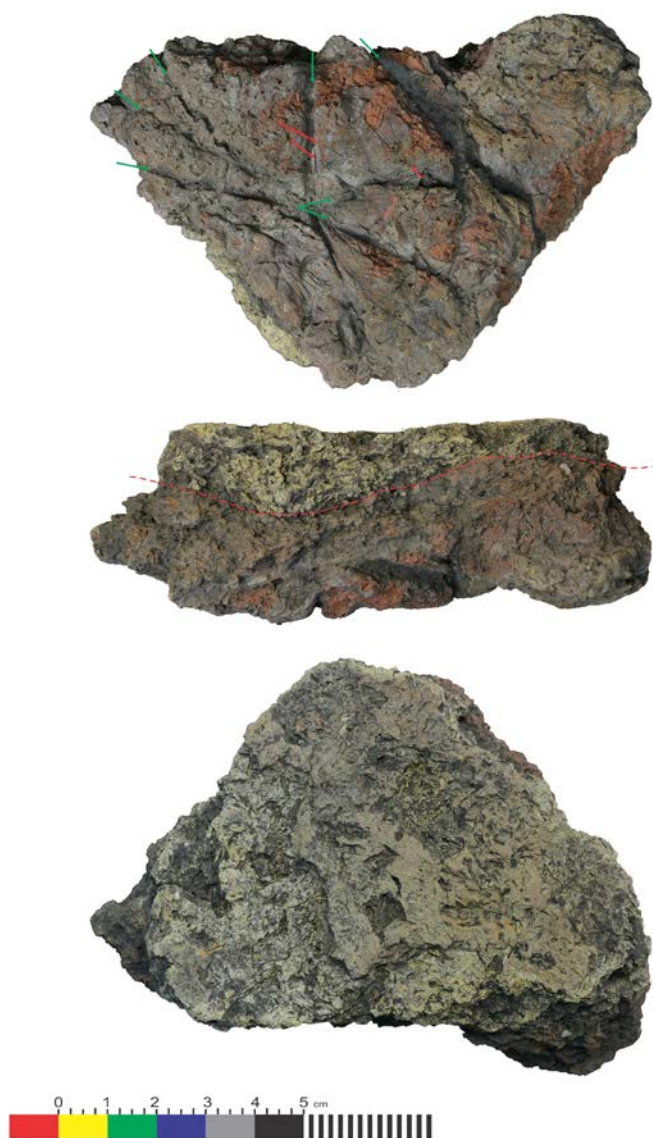

Fig. 3. Fragment de chirpici de podea cu un strat suplimentar de lutuială (reparație?): zona cu amprente vegetale de frunze și crenguțe și reparația, realizată cu alt tip de lut, văzută în secțiune și de sus

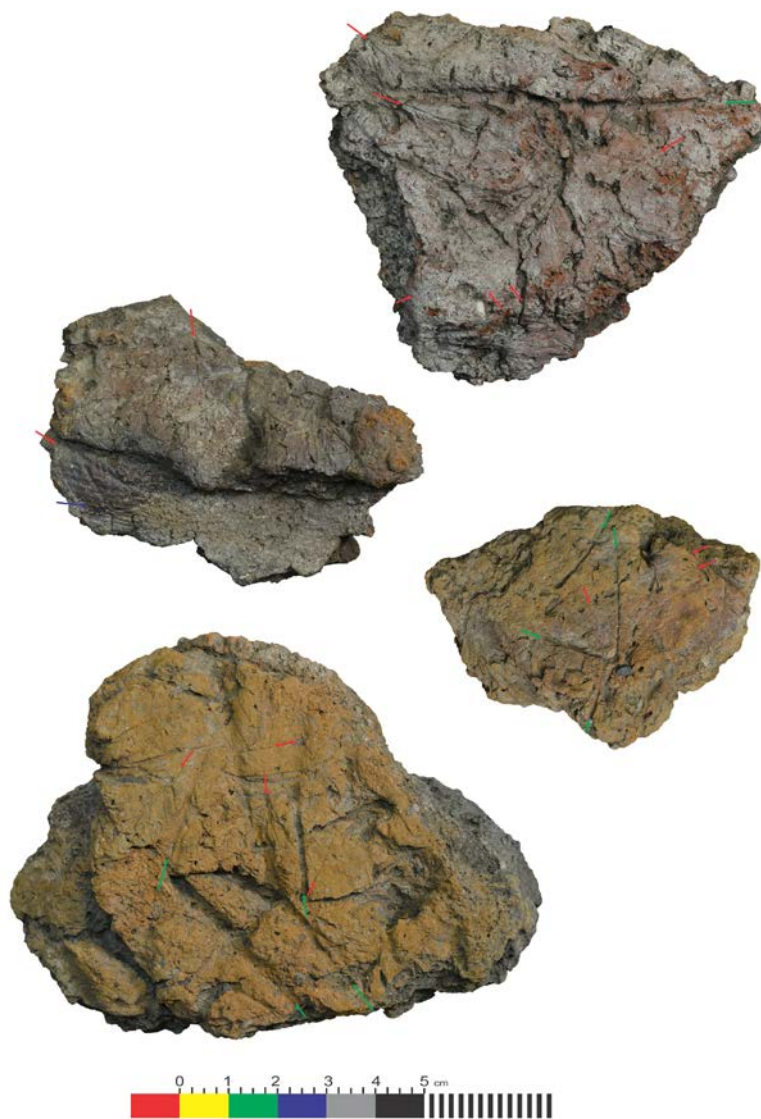

Fig. 4. Alte fragmente de chirpici cu amprente vegetale, provenite cel mai probabil din structuri supraterane, de tipul pereților sau a platformelor suspendate

Fig. 5. Frunze și crenguțe de ulm, *Ulmus campestris*
(sursa: http://www.wikiwand.com/fr/Orme_Champetre, accesat la 29.05.2016)

LISTA ABREVIERILOR

ActaMN	- Acta Musei Napocensis. Cluj-Napoca.
ActaMP	- Acta Musei Porolissensis. Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău.
ADB	- Allgemeine Deutsche Biographie. Verlag Duncker & Humblot. Leipzig.
AÉ	- Archaeologiai Értesítő a Magyar régészeti, művészettörténeti és éremtani társulat tudományos folyóirata. Budapest.
AHA	- Acta Historiae Artium. Akadémiai Kiadó. Budapest.
AI	- Artificial Intelligence. Elsevier. Amsterdam.
AIAC	- Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj. Cluj-Napoca (din 1990 Anuarul Institutului de Istorie „George Bariț”).
AIIAI/AIIX	- Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” Iași. (din 1990 Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol” Iași).
AIIN	- Anuarul Institutului de Istorie Națională. Universitatea „Regele Ferdinand I”. Cluj-Sibiu, Sibiu.
AISC	- Anuarul Institutului de Studii Clasice. Cluj.
AJJ	- Arktika: jekologija i jekonomika. Institut jadernoj bezopasnosti Rossijskoj akademii nauk. Moskva.
AJN	- American Journal of Numismatics. American Numismatics Society. New York.
AJPA	- American Journal of Physical Anthropology. The Official Journal of the American Association of Physical Anthropologist. Baltimore.
AM	- Arheologia Moldovei. Institutul de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” Iași.
AMZ	- Arheološki muzej u Zagrebu. Zagreb.
AnB	- Analele Banatului (serie nouă). Timișoara.
AnUB-I	- Analele Universității din București - Istorie. Universitatea din București.
Apulum	- Apulum. Acta Musei Apulensis. Muzeul Național al Unirii Alba Iulia.
ArchKözl	- Archaeologiai Közlemények. Pesten.
ARCS	- American Review of Canadian Studies. Association for Canadian Studies in the United States. New York.
Argesis	- Argesis. Studii și Comunicări. Muzeul Județean Argeș. Pitești.
ArhMed	- Arheologia Medievală. Reșița, Cluj-Napoca.

Lista abrevierilor

- ArhMold** - Arheologia Moldovei. Institutul de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” Iași.
- ASS** - Asian Social Science. Canadian Centre of Science and Education. Toronto.
- Astra Salvensis** - Astra Salvensis. Cercul Salva al ASTRA. Salva.
- ASUAIC-I** - Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași (serie nouă). Secțiunea IIIe. Istorie. Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.
- ATS** - Acta Terrae Septemcastrensis. Sibiu.
- AUASH** - Annales Universitatis Apulensis. Series Historica. Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia.
- BAMNH** - Bulletin of the Alabama Museum of Natural History. The University of Alabama. Tuscaloosa.
- BCȘS** - Buletinul Cercurilor Științifice Studențești. Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia.
- BG** - Byllye Gody. Sochi State University. Sochi.
- BMS** - Bibliotheca Musei Sabesiensis. Muzeul Municipal „Ioan Raica” Sebeș.
- BOR** - Biserica Ortodoxă Română. Patriarhia Română. București.
- BpRég** - Budapest Régiségei. Budapest.
- BSNR** - Buletinul Societății Numismatice Române. București.
- Caietele CIVA** - Caietele CIVA. Asociația „Cercul de Istorie Veche și Arheologie” Alba Iulia.
- CArh** - Cercetări arheologice. București.
- Carpica** - Carpica. Complexul Muzeal „Iulian Antonescu” Bacău.
- CH** - Church History. Cambridge University Press. Cambridge.
- CN** - Cercetări Numismatice. Muzeul Național de Istorie a României. București.
- ComȘtMediaș** - Comunicări Științifice. Mediaș.
- Corviniana** - Corviniana. Acta Musei Corvinensis. Hunedoara.
- CPF** - Cahiers des Portes de Fer. Beograd.
- Cumania** - A Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezetének Évkönyve. Kecskemét.
- Dacia** - Dacia. Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie. București, I, (1924) - XII (1948). Nouvelle série: Revue d'archéologie et d'histoire ancienne. București.
- Danubius** - Danubius. Muzeul de Istorie Galați.
- e-COM** - e-Conservation online magazine. Vila do Conde. Portugalia.
- EphNap** - Ephemeris Napocensis. Institutul de Arheologie și Istoria Artei Cluj-Napoca.

Erdély Múzeum	- Erdély Múzeum. Erdélyi Múzeum-Egyesület. Cluj-Napoca.
FVL	- Forschungen zur Volks- und Landeskunde. Sibiu.
Geopolitics	- Geopolitics. Taylor & Francis. London.
Glasul Bisericii	- Glasul Bisericii. Mitropolia Munteniei și Dobrogei. București.
GNS	- Gumanitarnye nauki v Sibiri. Sibirskoe otdelenie Rossijskoj akademii nauk. Novosibirsk.
Graiul Maramureșului	- Graiul Maramureșului. Baia Mare.
HCS	- Historia y comunicación social. Departamento de Historia de la Comunicación Social de la Facultad de Ciencias de la Información. Universidad Complutense Madrid.
HHCT	- History and Historians in the Context of the Time. Academic Publishing House <i>Researcher</i> . Sochi.
HIR	- Harvard International Review. Harvard International Relations Council at Harvard University. Cambridge (Massachusetts).
IJI	- Istoriko-jekonomicheskie issledovanija. Bajkal'skij gosudarstvennyj universitet Ekonomiki I prava. Irkutsk.
IJMS	- Indian Journal of Marine Sciences. National Institute of Science Communication and Information Resources. New Delhi.
Istros	- Istros. Muzeul Brăilei. Brăila.
IV	- Istoricheskiy vestnik. Izdatelskiy dom B. B. Glinskogo. Sankt Peterburg.
IVUZ	- Izvestija vysshih uchebnyh zavedenij. Severo-Kavkazskij region. Serija: Obshhestvennye nauki. Rostov-na-Donu.
Îndrumător pastoral	- Îndrumător pastoral. Episcopia Ortodoxă Română de Alba Iulia.
JBSM	- Jahrbuch des Burzenländer Sächsischen Museums. Kronstadt (Brașov).
JeKO	- Izdatelskiy Dom ECO. Novosibirsk.
JGlassStud	- Journal of Glass Studies. The Corning Museum of Glass. New York.
JGRO	- Journal of Geophysical Research: Oceans. AGU Publications. Washington.
JHA	- Journal for the History of Astronomy. SAGE Publications (UK). London.
JHG	- Journal of Historical Geography. Elsevier. Amsterdam.
JPIPSS	- The Journal of Power Institutions of Post-Soviet Societies. Paris.

Lista abrevierilor

JRGZM	- Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums zu Mainz.
KHKM	- Kwartalnik Historii Kultury Materialnej. Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk. Warszawa.
Materiale	- Materiale și cercetări arheologice. București.
MedievArchaeol	- Medieval Archaeology. Society for Medieval Archaeology. London.
MemAntiq	- Memoria Antiquitatis. Complexul Muzeal Județean Neamț. Piatra Neamț.
MFME	- A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. Studia Archaeologica. Szeged.
MMJ	- Metropolitan Museum Journal. The Metropolitan Museum of Art. New York.
MPEA	- Magyar Protestáns Egyháztörténeti Adattár. Budapest.
MTT	- Magyar Történelmi Tár. Magyar Tudományos Akadémia. Budapest.
NET	- Nurse Education Today. Elsevier. Amsterdam.
NGB	- New German Biography. Bayerische Akademie der Wissenschaften. München.
Niva	- Niva. Petrograd.
NK	- Numizmatikai Közlöny. Magyar numizmatikai társulat. Budapest.
ODIL	- Ocean Development and International Law. Taylor & Francis. London.
OK	- Orvostörténeti közlemények / Communicationes de historia artis medicinae. Semmelweis Orvostörténeti Múzeum. Budapest.
Oltenia	- Oltenia. Studii și Comunicări. Arheologie-Istorie. Muzeul Olteniei. Craiova.
Pallas	- Pallas. Revue d'études antiques. Université de Toulouse le Mirail. Toulouse.
PG	- Political Geography. Elsevier. Amsterdam.
Polar Geography	- Polar Geography. Taylor & Francis. London.
Pontica	- Pontica. Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța.
Porțile Cetății	- Porțile Cetății. Sebeș.
PR	- Polar Record. Cambridge University Press. Cambridge.
PUM	- Programm des evangelischen Unter-Gymnasium A. B. in Mühlbach. Sebeș.
RB	- Revista Bistriței. Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud. Bistrița.
Revista istorică	- Revista istorică: dări de seamă, documente și notițe. București (1925-1941).
RGI	- Revista generală a învățământului. București.

RHSEE/RESEE	- Revue historique du sud-est européen. Academia Română. București, Paris (din 1963 Revue des études sud-est européennes).
RI	- Revista de Istorie (din 1990 Revista istorică). Academia Română. București.
RIR	- Revista istorică română. Institutul de Istorie Națională din București.
RJTP	- Regional'naja jekonomika: Teorija i praktika. Finansy i Kredit. Moskva.
RMM-MIA	- Revista Muzeelor și Monumentelor. Monumente Istorice și de Artă. București.
RRH	- Revue Roumaine d'Histoire. Academia Română. București.
RSM	- Rossija i sovremennyj mir. Institut nauchnoj informacii po obshhestvennym naukam Rossijskoj akademii nauk. Moskva.
SAA	- Studia Antiqua et Archaeologica. Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași.
SAI	- Studii și articole de istorie. Societatea de Științe Istorice și Filologice a RPR. București.
Sargetia	- Sargetia. Acta Musei Devensis. Muzeul Civilizației Dacice și Romane Deva.
SCB	- Studii și cercetări de bibliologie. Academia Română. București.
SCIM	- Studii și cercetări de istorie medie. București.
SCIV(A)	- Studii și cercetări de istorie veche. București (din 1974, Studii și cercetări de istorie veche și arheologie).
SCJ	- Southern Communication Journal. Southern States Communication Association. Philadelphia.
SCN	- Studii și Cercetări de Numismatică. Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” București.
SG	- Soziale Geschichte. Stiftung für Sozialgeschichte des 20. Jahrhunderts. Bremen.
SGP	- Sovetskoe gosudarstvo i pravo. Nauka. Moskva.
Signs	- Signs. Journal of Women in Culture and Society. University of Chicago Press. Chicago.
SMIM	- Studii și materiale de istorie modernă. Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” București.
SMK	- Somogyi Múzeumok Közleményei. A Somogyi Megyei Múzeumok.
Societatea de mâine	- Societatea de mâine. Cluj (1924-1945).
SPS	- Sovremennye proizvoditel'nye sily. Sovet po izucheniju proizvoditel'nyh sil, Ministerstvo jekonomicheskogo razvitiya Rossijskoj Federacii i Rossijskoj akademii nauk. Moskva.

Lista abrevierilor

- SRFJP** - Sever i rynek: formirovanie jekonomicheskogo porjadka. Institut ekonomicheskikh problem im. G. P. Luzina. Apatity.
- SS** - Sovetskij Sever. Oblastnoy Komitet Narymskogo okruga KPSS. Kolpashevo.
- StComSibiu** - Studii și comunicări. Arheologie-istorie. Muzeul Brukenthal. Sibiu.
- StComSM** - Studii și comunicări. Muzeul Județean Satu Mare.
- StRI** - Studii. Revistă de istorie (din 1974 Revista de istorie și din 1990 Revista istorică). Academia Română. București.
- SUCH** - Studia Universitatis Cibiensis. Series Historica. Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu.
- SVS** - Supplément de la vie spirituelle. Le Edition de Cerf. Paris.
- SympThrac** - Symposia Thracologica. Institutul Român de Tracologie. București.
- Terra Sebus** - Terra Sebus. Acta Musei Sabesiensis. Muzeul Municipal „Ioan Raica” Sebeș.
- Thraco-Dacica** - Thraco-Dacica. Institutul Român de Tracologie. București.
- Történelmi Szemle** - Történelmi Szemle. Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetének. Budapest.
- TP** - Telecommunications Policy. Elsevier. Amsterdam.
- Transilvania** - Transilvania. Centrul Cultural Interetnic Transilvania. Sibiu.
- Tyragetia** - Tyragetia. Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Chișinău.
- Ungarische Jahrbücher** - Ungarische Jahrbücher. Berlin.
- VCGU** - Vestnik Cheljabinskogo gosudarstvennogo universiteta. Cheljabinskij gosudarstvennyj universitet. Chelyabinsk.
- VIZ** - Voенno-istoricheskii zhurnal. Moskva.
- VKGU** - Vestnik Kazanskogo Gosudarstvennogo Universiteta. Kazanskij (Privolzhskij) federal'nyj universitet. Kazan.
- VMZ** - Voенno-meditsinskii zhurnal. Moskva.
- VRJU** - Vestnik Rossijskogo jekonomicheskogo universiteta im. G. V. Plehanova. Rossijskij. Gosudarstvennyj universitet imeni G. V. Plehanova. Moskva.
- VSA** - Vestnik Severnogo (Arkticheskogo) federal'nogo universiteta, serija: Gumanitarnye i Social'nye Nauki. Severnyj (Arkticheskij) federal'nyj universitet imeni M. V. Lomonosova. Arkhangelsk.
- VTP** - Voprosy teorii i praktiki. Izdatelskiy Dom Gramota. Tambov.

- WI** - Die Welt des Islams. Internationale Zeitschrift für die
Forschung des modernen Islams. Brill.
- WJC** - Western Journal of Communication. Western States
Communication Association. Philadelphia.
- ZEKM** - Zhurnal eksperimental'noi i klinicheskoi meditsiny.
Novosibirskii gosudarstvennyi meditsinskii universitet.
Novosibirsk.
- ZfSL** - Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde.
Gundelsheim.